

KƏMALƏ RUİNTƏN
Bakı Slavyan Universiteti
k.ruintan@rambler.ru

ERMƏNİSTANDA BAŞ VERƏN İCTİMAİ-SİYASİ PROSESLƏR İRANLI MÜTƏXƏSSİSLƏRİN GÖZÜ İLƏ VƏ İRAN KİV-LƏRİNDƏ

Açar sözlər: Qafqaz, İran, Ermənistan

Ключевые слова: Кавказ, Иран, Армения

Keywords: Caucasus, Iran, Armenia

Giriş. İran Qafqaz regionu ilə tarix boyu geopolitik, hərbi-siyasi, sosial-iqtisadi və mədəni bağlara malik olmuşdur. Hazırda da Cənubi Qafqazın müstəqil dövlətləri ilə münasibətlər İran dövlətinin xarici siyasəti qarşısında duran ən prioritet istiqamətlərdən hesab edilir. Regionda Amerika, Avropa və NATO-nun nüfuzunun yayılmasından narahat olan İran regionda baş verən bütün proseslərin həmin qüvvələr, o cümlədən Rusiya tərəfindən idarə edildiyinə əmindir.

İrənin Cənubi Qafqazda ən yaxın müttəfiqi Ermənistan hesab olunur. İran KİV-ləri bütün Qafqaz regionunda, o cümlədən Ermənistanda baş verən ictimai-siyasi prosesləri izləyir və ölkə mütəxəssisləri hadisələrin baş vermə səbəblərini, gedişini və nəticələrini araşdırır, onların gələcək hadisələrə təsirini proqnozlaşdırırlar.

Qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistan Respublikası ərazi və əhalisinin sayı baxımından Qafqaz regionunun ən kiçik ölkəsidir. Müstəqil olduqdan sonra qonşu dövlətlər – Azərbaycan və Türkiyə ilə münasibətlərində mövcud gərginliklər Ermənistanda baş verən ictimai-siyasi vəziyyətin formalaşmasına və inkişafına təsir edən əsas amil olmuşdur. İranlı mütəxəssislər və İran KİV-ləri qeyd edirlər ki, «Ermənistan müstəqil olduqdan sonra digər Avrasiya ölkələri kimi milli dirçəlişi və etnik həssaslığı önə çəkərək, Azərbaycanla Dağlıq Qarabağ üstə çox vəsait tələb edən və dağıdıcı müharibəyə girdi. Bu, Ermənistanın siyasi və iqtisadi blokadaya düşməsinə səbəb oldu» [1, s.226-227]. Ermənistan düşdüyü vəziyyətdən çıxmaq üçün özünün tarixi müttəfiqi olan Rusiya ilə münasibətləri möhkəmlətməyə və azad dünyaya ən mühüm qapısı olan İran ilə əməkdaşlığı genişləndirməyə başladı [2]. Bu da onun günü-gündən Rusiya və İrandan asılı olmasına gətirib çıxartdı və Qərb, xüsusilə də Avropa İttifaqı ilə daha dərin və daha geniş bağlar yaratmasına mane oldu [1, s.227].

Ermənistan-İran. İranda çıxan «Cavan» qəzetində dərc edilmiş «Biçarə Ermənistan» başlıqlı məqalədə göstərilir ki, Ermənistan sərhədlərinin bağlı olduğu Türkiyə, münasibətdə olduğu Azərbaycan və vəziyyəti qeyri-stabil olan Gürcüstan arasında sıxışmış qalmışdır. İran-Ermənistan əlaqələri isə tarixdən bəhrələnir və bu iki ölkə heç bir tarixi problemə malik deyillər, əksinə onların mədəniyyətləri bir-birinə bağlıdır. İki ölkə arasında əlaqələr də regionun digər ölkələri ilə olan əlaqələrindən daha genişdir [3]. Göstərilən məqalədə, həmçinin SSRİ dağıldıqdan sonra Ermənistanın İranla sərhəddinin, sözün həqiqi mənasında, İrəvan üçün həyat yoluna çevrildiyi qeyd edilir. [3]. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, Ermənistanın ilk prezidenti L.Ter-Petrosyan da İranın Ermənistan üçün nəfəslik rolunu oynadığını və əgər Tehran həmin nəfəsliyi iki-üç günlük bağlayarsa boğulacaqlarını bildirmişdi [4]. Bu gün də Ermənistanın rəsmi dairələrində ölkənin İran vasitəsilə nəfəs aldığı qeyd edilir. 2011-ci ilin yanvar ayında «Exo Moskvi» radiosuna müsahibə verən Ermənistan prezidenti S.Sarkisyan (prezident seçildikdən sonra Sarqsyen) da bildirib ki, İran Ermənistanı xarici aləmlə bağlayan iki ölkədən biridir və İranla problemi olmaq Ermənistanın nəfəs aldığı borunu daraltmaq deməkdir [5].

İran yeganə xristian qonşusu Ermənistanın iqtisadi ehtiyaclarını təmin etməkdən başqa, həm də nüfuzlu islam ölkələrindən biri olaraq onun üçün çox əhəmiyyətlidir [3].

İran da öz mənafeyi və təhlükəsizliyini nəzərə alaraq Cənubi Qafqazda yeganə strateji müttəfiqi olan Ermənistanla əlaqələrinə xüsusi önəm verir. İİR ilə Ermənistan arasında siyasi münasibətləri araşdıran iranlı mütəxəssis A.İftixari yazır ki: «Qafqaz ölkələri, xüsusilə də Ermənistanla bağlı olaraq, İİR iki qrup problemlərlə üzləşmişdir. Birincisi, İranın mənafeyini qorumaq, ikincisi isə İrana qarşı təhlükələri neytrallaşdırmaq» [6, s.178-179].

İranlı mütəxəssislər Ermənistanın, həmçinin bir neçə səbəbdən İran üçün geopolitik əhəmiyyətə malik olduğunu bildirirlər. Əsas ona görə ki, o, Türkiyənin Azərbaycan və Mərkəzi Asiya ölkələri arasında sədd rolunu oynayır və Azərbaycanın Naxçıvan ilə əlaqə saxlaması üçün İran ərazisindən istifadə etməyə məcburdur [7]. Bundan başqa, göstərilir ki, əvvəllər İraq ilə arasında müharibə olması səbəbindən həmin ölkədən keçən yol, Qafqaz SSRİ-nin ərazisi olduğu üçün isə Qafqaz yolu İranın Avropaya çıxışı üçün bağlı idi və onun Avropaya yolu Türkiyə ərazisindən keçirdi. Buna görə də Türkiyə İrana təzyiq etmək imkanına malik idi, İran isə buna cavab olaraq heç bir addım ata bilmirdi. Lakin Ermənistanın və Gürcüstanın müstəqil olması ilə İran həmin ölkələrin ərazisindən keçməklə Qara dənizə çıxış imkanı əldə etdi. Lakin həmin yolların bir sıra düzəlişlərə ehtiyacı olduğu da qeyd edilir [7].

«Biçarə Ermənistan» başlıqlı məqalədə göstərilir ki, İran və Ermənistan əməkdaşlığı təkcə iki ölkə xalqı arasında dostluğu möhkəmləndirmir, bəlkə bu ikitərəfli əməkdaşlıq regionda sülh və təhlükəsizliyi bərqərar etmək üçün kömək edəcək [3].

İran KİV-lərində onu da qeyd etməyi unuturlar ki, İrəvan ilə yaxşı əlaqələr qurmaqdan başqa, Tehran, heç şübhəsiz, Avropa, Amerika və Rusiyada yaşayan erməni azlıqların (diasporun) dəstəyini qazanmağa çalışır [8]. Bununla yanaşı, Ermənistan və Rusiya ilə əməkdaşlıq ABŞ və digər böyük dövlətlər tərəfindən təcrid edilmiş İranın regionda tək qalmamasına və regional güc mərkəzinə çevrilməsinə imkan yaradır. A.İftixari qeyd edir ki, İran qarşısında duran əsas vəzifə təcrid vəziyyətindən çıxmaq, regionda sabitlik yaratmaq, regiona nüfuz etmək, Xəzərdə aparıcı rola malik olmaq, iqtisadi uğurlara nail olmaq və Moskva-İrəvan-Tehran geosiyasi ittifaqı formalaşdırmaqdan ibarətdir [6, s.179]. Bir sıra sahələrdə İrana ehtiyacı olan Ermənistan İİR-in münafişədə Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü dəstəkləməsinə göz yummaq məcburiyyətindədir. İran da Ermənistanla əlaqələrinə haqq qazandırmaq üçün Azərbaycanın da İranın tanımadığı İsrail dövləti ilə əlaqələri olduğunu deyir [9, s.544].

Ermənistan-Rusiya. Ermənistan-Rusiya münasibətlərini araşdıran iranlı mütəxəssislər qeyd edirlər: «Ermənistanın ən yaxşı siyasətçiləri ona diqqət edirlər ki, Rusiyaya arxalanmadan Qarabağ münafişəsinin həllində qələbə qazanmaq, Ermənistanın müstəqilliyini qorumaq, onun region ölkələri arasında əhəmiyyətini və rolunu artırmaq kimi strategiyasını həyata keçirmək mümkün deyil. Ermənistan bu məqsədlərinə çatmaq üçün özünün Rusiya ilə əlaqələrini, xüsusilə də hərbi sahədə gücləndirməyə çalışır» [2]. Həmin səbəblərdən Ermənistan özünün təhlükəsizlik cəhdlərini Rusiyanın və İranın təhlükəsizlik fikirləri ilə uyğunlaşdırmağa çalışdığı göstərilir [2].

Bununla yanaşı, iranlı mütəxəssislər belə düşünürlər ki, Rusiyanın Ermənistanda hüzarı Ermənistan hakimiyyəti və istiqlaliyyətini təhlükəyə atır. Lakin Ermənistan xalqı öz təhlükəsizliyi üçün və Türkiyəyə qarşı bu hakimiyyəti təhlükəyə atmağa hazırdır. Yəni tikanı tikan ilə çıxararlar [2].

«Ermənistan: siyasi oyanışın pıçıltıları» adlı məqalədə göstərilir ki: «Ermənistan Cənubi Qafqazda Rusiyanın sonuncu strateji forpostu hesab olunur və (Ermənistanda) bir rəngli inqilab Rusiyanın bu regionda zəifləməsinə səbəb olar» [10]. Qeyd etmək lazımdır ki, «İranın və Rusiyanın Qafqazda müştərək mənafeləri» məqaləsində KTMT-nin üzvləri arasında Ermənistan ordusunun Rusiya tərəfindən təchiz edildiyi bildirilir [11].

Ermənistan-Qərb. İranlı mütəxəssislər Ermənistan rəsmilərinin hərbi baxımdan Rusiyanın, siyasi baxımdan isə Qərbin müttəfiqi olduqlarını bildirirlər [12]. «Cavan» qəzetində dərc edilmiş «Biçarə Ermənistan» məqaləsində Ermənistanın tarixi və coğrafi baxımdan İran və Rusiya ilə möhkəm əlaqə qurmaqdan başqa çarəsi olmadığına baxmayaraq, bəzən özünün də nə istədiyini bilmədiyi göstərilir. Və bu, İrəvanın Qərbə yaxınlaşması və NATO-nun hərbi proqramlarında və manevrlərində iştirakı ilə əsaslandırılır [3]. Göstərilir ki, Ermənistanın fikrincə, onun Rusiya ilə,

xüsusilə də təhlükəsizlik və hərbi sahədə əlaqələri bu ölkənin NATO ilə əlaqələrinin olmaması mənasında deyil [2]. Ermənistanın xarici işlər naziri olmuş V.Oskanyan da təkid edirdi ki, Ermənistan ərazisində Rusiya hərbi bazalarının olması bu ölkənin NATO ilə «sülh naminə əməkdaşlıq» proqramı çərçivəsində əməkdaşlığına mane olmur [13]. Bəzi iranlı mütəxəssislər bunu Ermənistanın Rusiya və Qərb arasında balanslaşdırma siyasəti yürütmək səyləri olaraq görsələr də [2] İran KİV-ləri qeyd edirlər ki, Ermənistan öz əlaqələrini qurarkən gərək həm özünün, həm də regionun mövqeyini nəzərə alsın. Bununla yanaşı, NATO-ya tərəf dönmək, Ermənistanın təhlükəsizliyini nəinki artırmır, bəlkə onu İran və Rusiya kimi təhlükəsizlik şəriklərindən uzaqlaşdırır və onlar arasında münasibətləri korlayır [3].

Ermənistanda baş verən proseslərdə Rusiyanın və Qərbin rolu haqqında. Əvvəldə də qeyd etmişdik ki, İran KİV-ləri Qafqazda, o cümlədən Ermənistanda gedən proseslərin Qərbin və Rusiyanın təsiri və təzyiqi altında baş verdiyini əminliklə qeyd edirlər. Buna uyğun olaraq, İran mətbuatında göstərilir ki, L.Ter-Petrosyan 1990-cı illərin əvvəllərində Qərbin təzyiqi altında Qarabağ münaqişəsi və Türkiyə ilə münasibət məsələlərində güzəştə getməyə hazır idi. [14]. Lakin Ermənistanda Qarabağla bağlı hər hansı kiçik yumşalma belə böyük xəyanət kimi qəbul edildiyi və Ter-Petrosyan da həmin səbəbə hakimiyyətdən uzaqlaşdırıldı. Həmin vaxt Ermənistanın baş naziri V.Sarkisyanın ABŞ xarici işlər nazirliyinin nümayəndəsi ilə görüşündən sonra 1999-cu ilin 27 oktyabrında terror aktı nəticəsində öldürülməsinin də münaqişəyə dair bəzi razılıqların əldə edilməsi ilə bağlı olduğu göstərilir [15]. «Ermənistan: siyasi oyanışın pıçıltıları» adlı məqalədə Ermənistanda R.Köçəryanın və S.Sarkisyanın əleyhdarlarının 1999-cu il terror hadisəsində onların əli olduğunu iddia etdiklərini [10] qeyd edən müəllif, «Qafqaz regionu ölkələrində baş verənlərdə Amerikanın rolu» adlı digər məqaləsində göstərir ki, bəziləri 27 oktyabr 1999-cu il baş nazir Vazgen Sarkisyanın, Parlament sədri Karen Dəmirçyanın və bir neçə Parlament üzvünün ölümü ilə nəticələnən terror hadisəsini, onun ardınca müdafiə naziri V.Harutunyanın tutduğu vəzifədən uzaqlaşdırılmasını, bəzi mütəxəssislər isə 2002-ci ilin əvvəllərindən başlayan və xüsusilə də 2003-cü ilin aprel və may aylarında Türkiyə-Ermənistan münasibətlərinin normallaşması prosesinin gücləndirilməsi ilə eyni zamanda Köçəryan əleyhinə narazılıqların artmasını Rusiyanın aşkar və gizli addımlarından irəli gəldiyini hesab edirlər [2].

«İran» qəzeti yazır ki, L.Ter-Petrosyanın hakimiyyəti illərində Ermənistanın vəziyyəti arzuolunmaz idi və ölkə iqtisadiyyatı qeyri-stabillikdən, işiğin olmamasından, qışda soyuğun çətinliyindən əziyyət çəkirdi. Amma bu gün (R.Köçəryanın prezident olduğu dövrdə - R.K.), baxmayaraq ki, Ermənistan enerji və digər təbii mənbələrə malik deyil, regionun iqtisadi cəhətdən inkişaf etməkdə olan ölkəsinə çevrilmişdir. R.Köçəryanın və müttəfiqi olan S.Sarkisyanın uğurlu maliyyə əməliyyatları nəticəsində Ermənistan sərmayə qoyuluşu üçün Qafqazda təhlükəsiz bir məntəqəyə çevrilmişdir [14]. «Əbrar» qəzeti də 1998-2004-cü illər arasında Ermənistan xarici sərmayəçiləri ölkəyə cəlb etməyə, dünya bazarlarında etimad qazanmağa və iqtisadiyyatını inkişaf etdirməyə nail olduğunu göstərir. Qəzetdə, həmçinin qeyd edilir ki, 1999-cu ilin oktyabr hadisələrindən sonra ölkədə birlik və bütövlük əldə edilmişdi. Bu bütövlüyə xələl gətirən ilk əlamət isə Ermənistanın xarici siyasət prinsiplərində yaranmış münaqişə olmuşdur. Münaqişənin isə 2005-ci ilin sonlarında Ermənistan Parlamentinin yeni gənc sədri A.Baqdasaryanın qərbyönlü siyasət yürütməklə ölkənin xarici siyasətini kökündən dəyişməsi ilə başladığı göstərilir [16]. Göstərilən qəzet yazır: «Baqdasaryanın Gürcüstan prezidenti M.Saakaşvili ilə oxşarlığı o qədər çox idi ki, bəzi analitiklər onun zühur etməsini Ermənistanda rəngli inqilabın başlanğıcının ilk əlaməti olaraq qəbul edirdilər» [16].

İran KİV-ləri 2006-2007-ci illərin Ermənistanın siyasi fəzasında mühüm və çoxsaylı başlanğıcların və dəyişikliklərin baş verdiyini göstərir. Həmin illərdə Rusiya-Qərb arasında rəqabətin xüsusi həssaslaşdığı və Rusiyanın Ermənistandakı mövqeyini nisbətən əldən verdiyi vurğulanır. 2007-ci ildə parlament seçkilərinin Qərbin təzyiqi altında keçirildiyi və bəlkə də ilk dəfə olaraq, ölkə parlamentinə müxalif partiyaların nümayəndələrinin ayaq açdığı qeyd olunur [16]. Həmin seçkilərdən sonra parlamentdə təmsil olunan iki müxalif partiyadan biri A.Baqdasaryanın başçısı

olduğu "Orinats Erkir" (qanunun hökm sürdüyü ölkə) partiyasının Ermənistan müxalifətinin Avropa qanadını, R.Avanesyanın başçısı olduğu "İrs" partiyasının isə Avropa qanadını təşkil etdiyi bildirilir. Bununla yanaşı, məqalədə qeyd edilir ki, Amerikanın və Avropanın mənafeələrinin Ermənistanda, xüsusilə də bəzi sahələrdə toqquşduğunu və ayrıldığını hesab etmək olar [16].

2008-ci il prezident seçkiləri. «Əbrar» qəzetində dərc edilmiş «Ermənistanın siyasi fəzasında yeni nizam» adlı məqalədə Ermənistanda 2008-ci ildə keçirilən prezident seçkilərinə yaxın son illərdə regionda cərəyan edən hadisələrə və Cənubi Qafqazda siyasi aktorların yeni mövqeyinə gözüyarı nəzər saldıqda bu kiçik, lakin mühüm və strateji respublikanın siyasi nizamında addım-addım, lakin əsaslı dəyişikliklərin qılgıncılarının müşahidə edildiyi [16] və Ermənistanın ilk prezidenti Levon Ter-Petrosyanın 9 ildən sonra siyasi sükutu pozmasının ölkənin siyasi fəzasında yeni nizam formalaşdırdığı göstərilir [16]. «Həmşəhri» qəzetinin 31 oktyabr 2007-ci il tarixli nömrəsində həmin il sentyabr ayının 21-də L. Ter-Petrosyan Ermənistanın inkişafının Qarabağ münaqişəsinin həllindən asılı olduğunu bildirdiyi yazılırdı [10]. Bununla yanaşı, İran mətbuatında L.Ter-Petrosyanın R.Köçəryanı (həmin vaxt prezident) və S.Sarkisyanı (hazırkı prezident) özü hakimiyyətə gətirdiyi üçün, həmin vaxtkı hakimiyyətin ona bəslənmiş olduğunu açıq-aşkar bildirdiyi qeyd olunur [16].

«Ermənistanda son etirazların səbəblərinin və təsirinin təhlili» məqaləsində Ermənistanda hakimiyyət üstə rəqabətin özünü müstəqil Ermənistanın yaradıcısı hesab edən L.Ter-Petrosyan başda olmaqla Ermənistanlı ermənilər və Ter-Petrosyanın köməkliyi ilə Qarabağdan Ermənistana gəlmiş və sonda onu hakimiyyətdən uzaqlaşmağa məcbur etmiş ermənilər arasında baş verdiyi yazılır. R.Köçəryanın və S.Sarkisyanın qarabağlı ermənilər olduğunu qeyd edən müəllif, Ermənistanda hakimiyyətdə mövcud fikir ayrılıqlarının kökünü tapmaq üçün qarabağlı ermənilərlə Ermənistanlı ermənilər arasında rəqabəti araşdırmağın lazım olduğunu bildirir [17].

«Həmşəhri» qəzeti Ermənistanda keçirilən 2008-ci il prezident seçkilərindən əvvəl doqquz namizəddən üçünün – Ermənistanın birinci prezidenti L.Ter-Petrosyan, Ermənistan parlamentinin istefada olan sədri A.Baqdasaryan və həmin vaxt baş nazir olan S.Sarkisyan arasında əsl rəqabətin olacağını yazırdı [10]. Qəzetdə dərc edilmiş «Ermənistan: siyasi oyanışın pıçıltıları» adlı məqalədə A.Baqdasaryanın qərb ölkələri, xüsusilə də Fransa tərəfindən dəstəkləndiyi göstərilirdi. Qeyd edilirdi ki, bəzi qərb ölkələri onun vasitəsilə Ermənistanda rəngli inqilab etmək niyyətində idilər. Hətta A.Baqdasaryanın parlament sədrliyindən də həmin məqsədlə istefa verdiyi göstərilir [10]. Onun bu hərəkətinin, M.Saakaşvilinin siyasət meydanına E.Şevardnadzeyə müxalif qüvvə olaraq daxil olması üçün 2001-ci ildə Ədliyyə nazirliyindən istefa verməsinə bənzədiyi göstərilir [10].

«İran» qəzeti yazırdı: Seçicilər ehtiyat edirdilər ki, A.Baqdasaryan qələbə çalarsa, Ermənistanı Qərbə tabe edər və ölkə tarixində digər Ter-Petrosyan zühur edər. Buna əsasən, Ermənistan əhalisinin rusiyameylli ruhunu müşahidə etmək olar. Qəzet həmin dövrdə ermənilər arasında hələ qərbyönlü siyasəti qəbul etməyə zəmin olmadığı üçün Qərbin namizədlərdən heç birini qəti şəkildə dəstəkləmədiyini yazırdı. Moskva isə Ermənistan və Rusiya arasında möhkəm bağlar və onların regional məsələlərdə qarşılıqlı və oxşar mövqeləri müqabilində Sarkisyanı və Ermənistanın mövcud siyasi xəttini seçməyə üstünlük verdi [14]. Çünki A.Baqdasaryan Ermənistanla yaxşı münasibətləri olan Rusiya qarşısında o qədər də üzüaçıq deyildi və mümkün idi ki, qərbyönlü siyasət xəttini seçərək Ermənistanı Gürcüstanın və Ukraynanın taleyini yaşamağa düçar etsin. Ter-Petrosyanın da hakimiyyətdə olduğu illərdə bütün rus məktəbləri bağlanmışdı və bu rəqabətdə Rusiyaya və rusiyapərəst seçicilərə ümid edə bilməzdi [14].

«İran» qəzetində göstərilir ki, Sarkisyanın reputasiyasını Ter-Petrosyandan daha yaxşı edən onun hakimiyyətə gəlməmişdən əvvəl təhlükəsizlik orqanlarında işləməsi və adının Qarabağ münaqişəsində bir çox «uğurlar»la (dırnaq işarəsi müəllif R.K.-ya məxsusdur) bağlı olmasıdır [14]. Bununla yanaşı, «Həmşəhri» qəzeti S.Sarkisyanın reputasiyasına diqqət etdikdə Qərbin ona inamının çox az olduğunu yazır [10]. Qəzet göstərir ki, mütəxəssislər əmindirlər ki, S.Sarkisyan da prezident postuna çatmaq üçün heç bir addımdan çəkinməmişdir. O hələ müdafiə naziri olduğu vaxt prezident seçkilərində namizədliyini irəli sürmək üçün Rusiya və Amerikanın razılığını almaq məqsədilə bəzi addımlar atmışdı. Ermənistanda Rusiya üçün iqtisadi inhisar atmosferi yaratmaq və Rusiyaya məxsus

hərbi təchizatın Gürcüstandan Ermənistana köçürülməsinə razılıq onun Moskvanın razılığını almaq üçün atdığı addımlardır [10]. Amerikanın istəyinə uyğun olaraq İraqa Ermənistan hərbi qüvvələrinin ezam edilməsinin və Ermənistanın NATO-nun «Fərdi əməkdaşlıq proqramı»nda iştirakının isə S.Sarkisyanın ABŞ-ın dəstəyini qazanmaq üçün atdığı addım olduğu göstərilir [10].

İranlı mütəxəssislər L.Ter-Petrosyanın namizədliyinin irəli sürülməsinin S.Sarkisyanı dəstəkləyən bəzi qərb ölkələrində tərəddüd yaratdığını qeyd edirlər. Çünki belə bir fikir mövcuddur ki, Amerika öz mənafeyi çərçivəsində Qarabağ münaqişəsində razılığa hazır olan bir şəxs axtarırdı. Ona görə ki, Amerika Azərbaycanın hərbi büdcəsinin artması və Azərbaycan tərəfindən atıla biləcək hər hansı addımın onun, xüsusilə enerji və qərbə nəqli sahəsində mənafeyinə ziyan gətirə biləcəyindən narahatdır [10].

«İran» qəzeti Ermənistanın siyasi hakimiyyəti dəyişməyə deyil, R.Köçeryandan S.Sarkisyanı ötürməyə hazır olduğunu göstərərək yazır ki, Ermənistan müstəqil olduğdan sonra İrəvanda seçicilərin hakimiyyəti dəyişmək planları olmayıb, sonuncu seçkilər də istisna olmayacaq. Köçeryan və Sarkisyan, xüsusilə də Ter-Petrosyanın qayıdışından sonra, öz birliklərini daha da möhkəmlədilər və hakimiyyəti qorumaq üçün qüvvə sərf ediblər [14]. Qəzetdə göstərilirdi ki, Ermənistanda hakimiyyəti ötürmək Kremlin hakimiyyət dəyişikliyinə çox oxşayacaq. Çünki seçkilərdə S.Sarkisyanın qələbə çalacağı təqdirdə R.Köçeryanın baş nazir seçiləcəyi gözlənilirdi. Eynilə Kremldə Medvedyevlə Putinin yerdəyişməsi kimi [14].

İranlı mütəxəssislər bildirirlər ki, Prezident seçkilərində S.Sarkisyanın qələbə çalacağı əvvəlcədən qərarlaşdırılmış və təsdiqlənmişdi. Əks təqdirdə seçkilərin iki turda keçiriləcəyini güman etmək olardı. Çünki seçkilər vaxtı yaxınlaşdıqca S.Sarkisyan və L.Ter-Petrosyan arasında prezident kürsüsü üstündə rəqabət elə şiddətlənmişdi və elə mərhələyə çatmışdı ki, bir sıra analitiklər seçkilərin ikinci turunun keçiriləcəyini təqribən təsdiq olunmuş hesab edirdilər [16].

Seçkilərin nəticələri və S.Sarkisyanın qələbə çaldığı elan edildikdən sonra, gözlənilmədiyi kimi yol verilmiş pozuntulara görə ölkəni geniş etiraz dalğası bürüdü. Göstərilir ki, baş verənlərə nəzər salaraq demək olar ki, bu hər şeydən əvvəl Ermənistan hakimiyyətində dərin çatların mövcudluğundan və L.Ter-Petrosyanın simasında isə qüdrətli bir müxalifətin birliyindən və formalaşdığından xəbər verir [16]. «İran» qəzetinin 29 iyun 2008-ci il tarixli nömrəsində Ermənistanda həmin dövr böhran yaradan amillərin təkə L.Ter-Petrosyan və S.Sarkisyan arasında müharibəsi ilə məhdudlaşmadığı qeyd edilirdi. Göstərilirdi ki: Ermənistan özünün enerji və digər təbii sərvətlərə malik olmaması səbəbindən iqtisadi çətinliklərdən əziyyət çəkir və bu sahə ölkə rəhbərlərinin zəif nöqtəsinə çevrilmişdir. Hazırki hakimiyyətin nisbi sakitlik və iqtisadi yüksəliş əldə etməsinə baxmayaraq, inflyasiyanın və qarşılıqların artması səbəbindən narazılıqlar davam edir. Bununla yanaşı, iqtisadi çətinliklər nəticəsində ölkədən mühacirət edənlərin sayı həddindən çoxdur və Dünya Bankının məlumatına görə Ermənistan Camayka, Bosniya, Albaniya və Slaveniyadan sonra əhalisinin ən çox mühacirət etdiyi ölkədir. Eyni zamanda, İrəvan rəhbərlərinin ictimai-iqtisadi durumu və gənclərin problemlərini planlaşdırma bilməməsi bu gün müxalifətin fəallaşmasına səbəb olub. Daha bir səbəb isə bir-birlərinə yad ölkələrdən siyasi asılılıqda, yaxud güzəştə getməkdə suçlamaq ölkənin siyasi liderləri arasında əsas narazılıqlardan biridir [18].

İranlı mütəxəssislər bildirirlər ki, Hakimiyyətə S.Sarkisyanın komandası gəldikdən sonra siyasi və iqtisadi blokada nəticəsində Ermənistana dəymiş ziyanları və onların ölkənin milli mənafeyinə mənfi təsirini real dəyərləndirərək qərara gəldilər ki, həqiqi və nəticə verə biləcək bir yol seçsinlər. Türkiyə ilə diplomatik əlaqələrin qurulması yolunda göstərilən səylər onların ən mühümü hesab olunur [1, s.227-228].

Nəticə. İrəvan Cənubi Qafqazda ən yaxın müttəfiqi Ermənistan olsa da iranlı mütəxəssislərin və ölkə KİV-lərinin Ermənistana münasibəti birmənalı deyil.

Göstərilənlərdən belə nəticəyə gəlmək olur ki, İranda da Azərbaycan və Türkiyə ilə münasibətlərinin gərgin olması və bunun nəticəsində iqtisadi blokadaya düşməsinin Ermənistanın Rusiyadan və İrandan asılı vəziyyətə düşməsinin əsas səbəblərindən olduğu qənaətinədəirlər. Bununla yanaşı, İranda Ermənistanda gedən proseslərin birbaşa Rusiya və Qərbin təsiri altında

cərəyan etdiyini düşünülər və dövlət daxilində mübarizənin qarbyönlü və rusiyayönlü qüvvələr arasında getdiyini bildirirlər. Bundan başqa, bəzi mütəxəssislər Ermənistan-Azərbaycan münafişəsinə olan münasibətlərinə görə qüvvələrin bölündüyü göstərilər və Ermənistanda hakimiyyətdə mövcud fikir ayrılıqlarının kökünü qarabağlı ermənilərlə ermənistanlı ermənilər arasında rəqabətdə görürlər.

ƏDƏBİYYAT:

1. ولی کوزه گر کالجی. گسترش اتحادیه اروپا به قفقاز جنوبی: طرح مشارکت شرق // سیاست و امنیت در قفقاز. تهران: مجمع تشخیص مصلحت نظام، مرکز تحقیقات استراتژیک، 1389. ص. 211-239
2. احمد کاظمی. نقش امریکا در رویکردهای کشورهای منطقه قفقاز.
3. ارمنستان سرگردان. روزنامه "جوان" (www.javandaily.com)
4. Qarabağ məsələsində İran kənara itələnilib. "Musavat" qəz., Bakı, 2007, 16 fevral
5. Серж Саргсян: Иметь проблемы с Ираном – это означает сузить ту трубу, через которую дышит Армения
(http://www.aze.az/news_serj_sarqsyan_imet_50532.html)
6. Aref İftixari. İran İslam Respublikası-Ermənistan siyasi münasibətləri (1991-2005) // Tarix və onun problemləri, Bakı 2007, №1. (s.178-182)
7. میرابراهیم صدیق بطحایی اصل. روابط اقتصادی و سیاسی جمهوری ارمنستان با جمهوری اسلامی ایران // فصلنامه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز، سال پانزدهم، دوره چهارم، شماره 56 زمستان 1385.
8. محمد رضا جلیلی. سیاست ایرانی برای قفقاز // <http://www.bashgah.net/pages-4335.html>
9. Ruintən K. Azərbaycan-İran münasibətləri və Dağlıq Qarabağ problemi // Azərbaycanşünaslığın aktual problemləri. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 87-ci ildönümünə həsr olunmuş I Beynəlxalq elmi konfransın materialları. 3-8 may 2010-cu il. Bakı-Naxçıvan-Gəncə (s.541-546)
10. احمد کاظمی. ارمنستان؛ زمره های التهاب سیاسی. روزنامه "همشهری" ۹ آبان ۱۳۸۶
11. سید بهزاد اخلاقی. منافع مشترک ایران و روسیه در قفقاز. (۱۸ دی ۱۳۸۶ ساعت ۰۲:۰۵) <http://aftabnews.ir/vdcdjz09.yt0nf6a22y.html>
12. هادی صوفی زاده. صف آرای قدرت های خارجی در قفقاز
<http://www.akhbar-rooz.com/article.jsp?essayId=27457>
13. ایروان علاقهمند به عضویت در ناتو نیست. ایرنا. 79/12/12 ساعت 23:57
14. انتقال آرام قدرت در ایروان. روزنامه "ایران" ۳۰ بهمن ۱۳۸۶
15. حمید زنگنه. مدیریت بحران های بین المللی: مورد قره باغ. روزنامه "آفتاب" ۱۷ اردیبهشت ۱۳۸۵
16. آرایش نوین در فضای سیاسی ارمنستان. روزنامه "ابرار". 15.12.1386
17. حسن بهشتی پور. بررسی دلایل و اثرات اعتراضات اخیر در ارمنستان (1386 ساعت 13:20) <http://beheshtipour.blogfa.com/post-72.aspx>
18. مهین السادات صمدی. تابستان ناآرام ایروان. روزنامه "ایران". ۹ تیر ۱۳۸۷

КЯМАЛЯ РУИНТАН
Бакинский славянский университет
k.ruintan@rambler.ru

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПРОЦЕССЫ В АРМЕНИИ ГЛАЗАМИ ИРАНСКИХ СПЕЦИАЛИСТОВ И В СМИ ИРАНА

В статье рассматриваются взгляды и выводы иранских специалистов, о факторах обуславливающих отношения Армении с Ираном, Россией и Западом, а также анализируются общественно-политические процессы, происходящие в Армении. Основываясь на иранские источники и на мнения иранских специалистов, указывается, что эти процессы происходят под влиянием и давлением России и Запада.

KAMALA RUINTAN
Baku Slavic University
k.ruintan@rambler.ru

POLITICAL PROCESSES IN ARMENIA WITH EYES OF THE IRANIAN SPECIALISTS AND IN MASS-MEDIA OF IRAN

In article are considered the glances and findings of Iranian specialists about the factors the causing relations of Armenia with the Iran, the Russia and the West, and also are analyzed the political processes in Armenia. Were based on the Iranian sources and on opinions of the Iranian specialists, it is underlined, that these processes occur under influence and pressure of the Russia and the West.

Rəyçilər: t.e.n., Əliyev Ş.H., t.e.d., M.C.Qasımlı

BSU-nun "Ölkəşünaslıq" ETL-in 24 yanvar 2011-ci il tarixli iclasının (protokol №5) qərarı ilə çapa məsləhət görülmüşdür.